

"אונאה" פחות משתות

האם הם בכלל "אל תונו"?

מה הגדרתם וחשיבותם

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נ עמוד א

איבעיא להו: **פחות משתות** לרבנן, **לא לתר הויא מחילה** או בכדי שיראה לתגר או לקרוב? ואם תמצי לומר בכדי שיראה לתגר או לקרוב, מאי איכא בין שתות לפחות משתות? ... {נ:} **אמר רבא, הלכתא: פחות משתות - נקנה מקח**, יותר על שתות - ביטול מקח. שתות - קנה ומחזיר אונאה, וזה זזה בכדי שיראה לתגר או לקרוב. תניא כוותיה דרבא: אונאה פחות משתות - נקנה מקח, יתר על שתות - בטל מקח. שתות - קנה ומחזיר אונאה, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: יד מוכר על העליונה, רוצה - אומר לו תן לי מקחי, או תן לי מה שאניתני. וזה זזה בכדי שיראה לתגר או לקרוב.

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ד סימן כ

ויראה דבכל שאר דברים אפי' **פחות משתות אסור לאנות את חבירו אם יש בו שוה פרוטה כיון שידוע שאין מקחו שוה כל כך**. דרחמנא אמר **אל תונו** בכל דבר שיש בו שיווי ממון הזהירה תורה שלא יאנה את חבירו **אלא שאמרו חכמים דעד שתות הוי מחילה לפי שכך דרך מקח וממכר לפי שהלוקח והמוכר אינם יכולין לכוין דמי המקח בצמצום**. ודרך העולם למחול טעותם עד שתות. שאף אם יבא המתאנה לערער לא ישומו השמאין בשוה זה יאמר יש בו אונאה וזה יאמר אין בו אונאה הלכך מקבל עליו שתיקה ואין מערער ומוחל (המוכר). **אבל אם המוכר בקי בערך מחבירו והלוקח אין בקי כל כך או אם הלוקח תגר ובקי בערך מקחו יותר מן המוכר אל יאנו זה את זה אם לא שיפרש. חוץ ממתבע כל זמן שלא הגיע לכדי אונאה מותר לכתחלה להוציאה ביפה. שגם אחר יקבלנה מידו ביפה ואין בו הפסד כלל.**

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ד סימן כ (המשך)

או **שמא כיון דדרך מקח וממכר בכך דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה ומוסיף עליו דמים יותר מכדי שויו ופעמים שהמוכר מזלזל בשומתו בממכרו לפי שאין חפץ זה ערב עליו או שהוא דחוק למעות הלכך עד שתות הוי בכלל דמי מקח ואין כאן שם אונאה כלל וצ"ע**. וירא שמים יצא ידי כולם:

רש"י מסכת קידושין דף מב עמוד ב

חוזר - שאין זה כשאר אונאות דקי"ל בהזהב (ב"מ דף מט:) **פחות משתות מחיל אינש דהתם אין כל אדם יכול לצמצם הדמים אבל טועה במדה טעות הוא ואדעתא דהכי לא עביד**.

רמב"ן ויקרא פרק כה

... ואני חושב עוד סברא, שודאי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו, בין במטלטלים בין בקרקעות, שבהן דיבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל, שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו. **אבל רבותינו חדשו באונאה תשלומים בשתות המקח, וביטול מקח ביותר משתות**, ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות,

מחילה, כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משתות, אף על פי שהוא אסור להונות כן לדעת, אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו:

ספר החינוך מצוה שלז

ועובר על זה ועשה אונאה לחבירו לדעת בשתות או יותר עבר על לאו זה, אבל בפחות משתות התירו זכרונם לברכה להשתכר לתגר מפני תיקון הישוב, שימצאו בני אדם צרכיהם מוכנים בכל מקום. ואין לוקין על לאו זה, לפי שניתן להישבון.

נ"מ – מי שאינו מוחל

רמב"ם הלכות מכירה פרק כט הלכה ח

בודקין את הקטן אם יודע בטיב משא ומתן או אינו יודע, לפי שיש קטן חכם ונבון שהוא יודע והוא בן שבע, ויש אחר שאפילו בן שלש עשרה אינו יודע בטיב משא ומתן, קטן היודע בטיב משא ומתן שאין לו אפוטרופוס שנשא ונתן במטלטלין וטעה דינו כדין הגדול, פחות משתות מחילה, שתות מחזיר ההוניה, יתר על שתות בטל מקח כמו שביארנו, ואני אומר שאין מקח הקטן וממכריו במטלטלין קיימין אלא בשמשך או המשיך, אבל אם נתן מעות על המקח וחזר בו אינו מקבל מי שפרע ואחרים שחזרו בו מקבלין מי שפרע.

+/השגת הראב"ד/ קטן היודע וכו' כמו שביארנו.

א"א אני אומר שהקטן אין לו מחילה כדאמרינן יתמי לאו בני מחילה נינהו...

רמב"ם הלכות מכירה פרק יב הלכה ג

היתה ההוניה פחות מזה בכל שהוא, כגון שמכר שוה ששים דינר בחמשים ופרוטה אינו חייב להחזיר כלום, שכל פחות משתות דרך הכל למחול בו.

ט"ז חו"מ רכז:א

נלע"ד דכל היכא דאפשר לקרותו בשם שתות מעות אזלינן בתריה, משא"כ כשאין עליו שם שתות לגמרי אזלינן בתר המקח, דהכלל הוא, כל שיש לו שם שתות מאיזה צד שיהיה, אזלינן בתריה, ואין למדין ק"ו סר קטן מסך גדול אלא חכמים השוו מידותיהם דבשתות תליא מילתא, והיינו טעמא בשוה ס' בנ' ופרוטה, כיון שעל האונאה אין שם שתות לגמרי, אזלינן בתר מקח לחוד והוי מחילה, וכמשמעות דברי המרדכי שהביא רמ"א ס' ד'.

סמ"ע סימן רכז ס"ק יד

ומ"מ נראה דאין הלוקח יכול לומר אף שהוא עדיין מוחזק בדמי הקנייה אני לא אמחול בפחות משתות שהונאתני, אלא שבטלה דעתו אצל רובא דעלמא שרגילין למחלו ומוציאין מידו ליתנהו להמוכר:

ערוך השולחן חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכז סעיף ז

מדברי הרא"ש ז"ל יש ללמוד דאונאת שתות אינה אלא בסחורה שאין כולם מוכרין בשוה בצמצום כמ"ש בסעיף ב' מדתלי בשומת השמאין וגם מטעם שלפעמים המקח ערב עליו וזה אינו שייך בדבר המצוי

הרבה וכולם מוכרין בשוה בצמצום במקח ולחם ומלח וכה"ג וגם בספיקו נ"ל מדבריו שהספק אינו אלא במקום שיש עילה להמוכר לתלות שהלוקח יודע המקח אלא שחפץ במקח זה אבל במקום שהמוכר מבין שמהלוקח נעלם המקח והמוכר יודע שיש בזה אונאה פרוטה אסור לו להונות אם לא שיגלה לו ואם אינה עבר בלאו וכן לוקח להמוכר

ערוך השולחן חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכז סעיף ז

עוד נ"ל דבר אחד מדבריו לקולא במיני סחורות שאין כל בעלי חנויות מוכרין אותם בשוה שיש משתכר הרבה בסחורה זו ויש שמסתפק במועט אין שייך כלל אונאה למי שמשתכר הרבה כיון שדרך המסחר כן הוא כיון שיש שמוכרים במקחים כאלו דהא הרא"ש ז"ל לא תלה הספק אלא משום דלפעמים הלוקח חפץ במקח זה דאז יש סברא לאסור ומשמע להדיא דאין כאן מוכרין במקח כזה אבל כשיש מוכרין במקח כזה אין בזה צד אונאה ופשיטא שאין להביט על אותם החנונים המזלזלים במקחים ומוכרין בזול שמקלקלים לעצמם ומקלקלין דרכי המסחר והם ישאו עון וכבר אמרו חז"ל [ב"ב צ"א א] מתריעין על פרקמטיא שהוזלה ואפילו בשבת וכמ"ש באו"ח סי' תקע"ו:

שתות מקח או שתות מעות:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף מט עמוד ב

גמרא. אתמר, רב אמר: שתות מקח שנינו, ושמואל אמר: שתות מעות נמי שנינו. שוי שיתא בחמשא, שוי שיתא בשבעה - כולי עלמא לא פליגי דבתר מקח אזלינן, ואונאה הויא. כי פליגי - שוי חמשא בשיתא, ושוי שבעה בשיתא. לשמואל דאמר בתר מעות אזלינן - אידי ואידי אונאה הוי, לרב דאמר בתר מקח אזלינן - שוי חמשא בשיתא ביטול מקח הויא, שוי שבעה בשיתא - מחילה הויא. ושמואל אמר: כי אמרינן מחילה וביטול מקח - היכא דליכא שתות משני צדדים, אבל היכא דאיכא שתות מצד אחד - אונאה הויא.

תוספות מסכת בבא מציעא דף מט עמוד ב

שתות מעות נמי שנינו - אפילו למאן דאמר שתות מעות נראה יותר לילך אחר שתות מקח שהאונאה והטעות תלויה במקח אבל מעות אין אונאה וטעות תלויה בהם שאין צריכין שומא.

חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף מט עמוד ב

ושאלו בתוספות היכא דליכא שתות מחד צד ואיכא פחות משתות מצד אחד ויותר משתות מצד אחר בתר הי מינייהו אזלינן, כגון שמכר שוה שיתין בשבעים וחד או שוה שבעים וחד בשיתין,

ורבינו יהודה ז"ל אומר דחשבינן ליה אונאה, דלא אמרינן לעיל לשמואל דהוי ביטול מקח או מחילה אלא היכא דהוי משני צדדים פחות משתות או משני צדדים יותר משתות כדאיתא לעיל,

ואין זה מחזור דהיכי עבדינן אונאה וליכא שתות משום צד וכי פשרה אנו מטילין בין שני הצדדין, והנכון יותר דאזלינן בתר מקח דהא בין לרב בין לשמואל אונאת מקח הוא עיקר ובאונאת מעות הוא דאיפליגו, ועדיין הדבר צ"ע.

רמב"ם הלכות מכירה פרק יב

הלכה א- אסור למוכר או לקונה להונות את חברו שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו, ואף על פי שהוא עובר בלא תעשה אינו לוקה מפני שניתן להשבון, ובין שהונה במזיד

בין שלא ידע שיש במכר זה הונויה **חייב לשלם**. הלכה ב- וכמה תהא הונויה ויהיה חייב להשיב, שתות בשוה, כיצד הרי שמכר שוה שש בחמש, או שוה שבע בשש, או שוה חמש בשש, או שוה שש בשבע, הרי זה הונויה ונקנה המקח וחייב המאנה לשלם את ההונויה ולהחזירה כולה למתאנה. הלכה ג- היתה ההונויה פחות מזה בכל שהוא, כגון שמכר שוה ששים דינר בחמשים ופרוטה אינו חייב להחזיר כלום, שכל פחות משתות דרך הכל למחול בו.

מגיד משנה הלכות מכירה פרק יב הלכה ג

[ג] היתה האונאה פחות מזה בכל שהוא כגון שוה ששים דינר בנ' ופרוטה. זה נמצא בספרי הרב ז"ל ואני תמה בזה אחר שהוא פסק דשוה ז' בו' היא אונאה ובודאי שכן הוא היאך פסק דשוה ס' בנ' ופרוטה היא מחילה והלא נתאנה יותר מוכר בזה משאם מכר שוה ז' בו' שהרי כשתעשה ז' חלקים מס' יהיה החלק ח' וחצי ועוד וחמשים ופרוטה אינם ו' חלקים מס' ואנו בפירוש שנינו בגמרא ובהלכות דאליבא דשמואל כי אמרינן מחילה דוקא היכא דליכא שתות לא שתות מקח ולא שתות מעות היכי דמי כגון דזבין שוה תמניא בז' או שוה ז' בתמניא זה לשון הגמרא והתם נמי אמרינן וביטול מקח היכי דמי כגון דזבין שוה ה' בד' או שוה ד' בה' וכל היכא דאיכא שתות מצד אחד אונאה היא פירוש מצד אחד או מן שווי המקח או מן המעות. והעולה מזה הוא דכל היכא שהאונאה היא משוה שש בחמש עד שוה ז' בו' היא אונאה למוכר וכן היכא שהיא משוה ה' בו' עד שוה ו' בז' היא אונאה ללוקח פחות מכל הצדדין היא מחילה יותר על כל הצדדין בטל מקח וזה נ"ל מוכרח משם. ואולי דעת המחבר שכיון שבשוה ששים בחמשים ופרוטה החשבון גדור לששה חלקים ר"ל שעשרה שהוא חשבון גדור כלומר שאין בו שבר הוא חלק ו' מס' אף על פי שנתאנה יותר מאונאת שוה שבע בשש אין אנו הולכין אלא אחר חשבון השתות וה"ז פחות משתות והיא מחילה ועל דרך האמת שאין זה כדאי והדבר צ"ע והעיקר שראוי להיות לשונו שוה ע' בס' ופרוטה ומה שנמצא בספריו ט"ו:

ט"ז חו"מ רכז:א

נלע"ד דכל היכא דאפשר לקרותו בשם שתות מעות אזלינן בתריה, משא"כ כשאין עליו שם שתות לגמרי אזלינן בתר המקח, דהכלל הוא, כל שיש לו שם שתות מאיזה צד שיהיה, אזלינן בתריה, ואין למדין ק"ו סך קטן מסך גדול אלא חכמים השוו מידותיהם דבשתות תליא מילתא, והיינו טעמא בשוה ס' בנ' ופרוטה, כיון שעל האונאה אין שם שתות לגמרי, אזלינן בתר מקח לחוד והוי מחילה, וכמשמעות דברי המרדכי שהביא רמ"א ס' ד'.

תוספות מסכת בבא מציעא דף נא עמוד ב

במה דברים אמורים בסתם - ר"ח פסק כרב דהלכתא כרב באיסורי

תימה דהא לא פליגי אם מותר לעשות כן אלא פליגי אם חייב להחזיר האונאה והלכה כשמואל בדיני

ובשאלתות דרב אחאי פרשת בהר סיני פוסק כרב משום דהך ברייתא קאי כוותיה...

חידושי הר"ן מסכת בבא מציעא דף נא עמוד ב

הילכך לענין פסק הלכה קי"ל כר"י ובשמואל דקאי כותיה דקי"ל כשמואל בדיני הילכך ע"מ שאין לך עלי אונאה אי מפרש הוא דאמר יודע אני וכו' אין לו עליו אונאה אבל בסתם יש לו עליו אונאה... וזה שלא כדברי הראב"ד ז"ל שכתב דכיון שעיקר מחלוקתם באונאה הוא ה"ל פלוגתא דאיסורא וקיי"ל כרב באיסורי: